

זה הדבר

וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֹתָם לְכַהֵן לִי לְקַח פֶּר אֶחָד בֶּן בְּקָר וְאֵילִם שְׁנַיִם תְּמִימִם: (שמות כט א).¹

רמב"ן ויקרא פרק ט פסוקים ב-ג

ורבי אברהם אמר (בפסוק ו) כי טעם ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו, שכבר אמר להם משה זה הדבר. ואם כן, יתכן שיהיה שיעור הפסוקים האלה כך, קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל, ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' אותי תעשו וירא אליכם כבוד ה'...²

והנה הקרבנות האלו לא הוזכרו בפרשת וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי (שמות כט א), כי שם לא צוה רק על המילואים. ובשבעת הימים וקרבתיהם מלאו ימי מילואיהם.³ כי עתה ביום השמיני הם עצמם יקריבו הקרבנות. והנה הקרבנות הללו כחנוכה להם, כענין מנחת חביתים לדורות ביום הימשח אותו (לעיל ו יג יד). ויתכן כי לכפר על מעשה העגל הוסיף להם עתה הקרבנות הללו, כי כאשר צוה "וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם", עדיין לא נעשה העגל, כאשר פירשתי (שם ח ב), לכך לא הזכירם שם. ולא כדברי רש"י שאמר שם (שמות כט א) כי הפר לכפר על מעשה העגל, אבל היו הפרים ההם לחטא על המזבח ועל אהרן ועל בניו ולקדש אותם, והעגל הזה ביום השמיני לכפר על מעשה העגל.⁴

רמב"ן ויקרא פרק ח פסוק ב

ועל דרך הישר, נצטוו משה במלאכת המשכן קודם למעשה העגל, וכשנתרצה לו הקב"ה והבטיחו שישרה שכינתו בתוכם ידע מעצמו שמצות המשכן במקומה עומדת, וצוה לישראל עליה כמו שפירשתי בפרשת ויקהל (שם לה א).⁵

מדרש תנחומא פרשת תצוה סימן יג

¹ הרבה "זה הדבר" יש לנו במקרא: בפרשת המן (שמות טז טז), בציווי השני על התרומה בפרשת ויקהל (שמות לה ד), בפרשת שחוטיו חוץ (ויקרא יז ב), בציווי על נדרים לראשי המטות (במדבר ל ב) ועוד. אך אותנו מעניין "זה הדבר" שבפרשת צו (ויקרא ח ה) ובפרשת שמיני (ויקרא ט ו) משום ששניהם שייכים ל"זה הדבר" שבפרשתנו. שלושתם קשורים בקריבת (חניכת, כהונת) אהרן ובניו וקידושם לעבודת הכהונה במשכן. מאליו עולה השאלה, איך מתקשרים שלושה "זה הדבר" אלה ואיך נבין את החזרה המפורטת של חניכת אהרן ובניו שציוויה בפרשתנו ובציועה בספר ויקרא, סוף פרשת צו ותחילת פרשת שמיני.

² כיון שהערנו על הקשר של "זה הדבר" בפרשתנו עם "זה הדבר" של כהונת אהרן ובניו בשמונת ימי המילואים של ספר ויקרא, לא נימלט מהעניין, הגם שלא זו עיקר מגמתנו והדברים אולי שייכים יותר לספר ויקרא, פרשות צו ושמיני. אבן עזרא, כפי שהוא מצוטט ע"י רמב"ן, מציע שבפסוק בפרשת שמיני: "זה הדבר אשר צוה ה'" אין בהכרח הכוונה לציווי חדש כעת, אלא ל"זה הדבר" קודם שכבר צוה אבל טרם בוצע. כך הוא מקשר את פרשת שמיני אחורה לפרשת צו ואת היום השמיני לשבעת ימי המילואים. ורש"י בפרשת צו (ויקרא ח ב, ב) הולך עוד יותר אחורה ומקשר את כל הציווי בפרשות ויקרא לפרשתנו שהיא עיקר הציווי: "אלו הנאמרים בענין צוואת המילואים בואתה תצוה. ועכשיו ביום הראשון חזר וזרזו בשעת מעשה ... דברים שאני עושה לפניכם ציווי הקב"ה לעשות ... כל העניין הזה פירשתי בואתה תצוה". ורמב"ן, כדרכו, לא מסכים לא עם אבן עזרא ולא עם רש"י.

³ שבעת ימי המילואים לחוד (ותואמים את פרשת תצוה) והיום השמיני לחוד, מדגיש רמב"ן.

⁴ יש התאמה מלאה בין הקרבנות שנמנים בפרשתנו ואתה תצוה, ובין אלה שבסוף פרשת צו – שבעת ימי המילואים. בשניהם: פר אחד לחטאת, איל לעולה ואיל שלמים למילואים. אבל החניכה הנוספת של היום השמיני, היא עניין חדש שכלל לא נזכר בפרשה שלנו. "וזה הדבר" הוא דבר חדש שאי אפשר לקשור אותו לשום ציווי קודם, לא זה של פרשת צו ולא זה של פרשתנו. דיוק זה מנוצל ע"י רמב"ן עד תום על מנת להגן על שיטתו הידועה שהציווי על המשכן היה עוד לפני חטא העגל ופרשיות התורה הן כסדרן, אין צורך להזיזן ממקומן ואין צורך להשתמש בכלל "אין מוקדם ומאוחר בתורה" (כלל שאמנם מופיע בחז"ל, אבל רמב"ן טוען שיש לנקוט בו רק במקרים הכרחיים, כגון בפרשיות שבתחילת ספר במדבר, ראה במדבר ט א פירושו שם. וראה דברינו אין מוקדם ומאוחר בפרשני המקרא). זאת, בניגוד לשיטת רש"י (ומדרשי חז"ל רבים) שהציווי על הקמת המשכן נאמר לאחר מעשה העגל, ביום רדת משה עם הלוחות השניים, ביום הכיפורים (שבירת הלוחות במעשה העגל היה ביז' בתמוז). לפי שיטת רמב"ן פרשת תרומה ותצוה, וממילא גם העניין בו אנו עוסקים, במקומן הם עומדות. זו הייתה התכנית המקורית. שבעת ימי המילואים ופר חטאת הוא "לחטא על המזבח" (ראה ספרא צו מכילתא דמילואים פרשה א שדן בפר החטאת, שיכול לסייע לרמב"ן כנגד כל המדרשים המסייעים לרש"י). בא מעשה העגל והוסיף את עגל בן בקר של היום השמיני לכפר על מעשה העגל. עגל כנגד עגל ולא פר כנגד עגל. מה שאגב גם סוגר את מות נדב ואביהו שרמב"ן קשר עם חטא העגל ואילו רש"י יאמר, אולי שמקורו באירוע שבשמות פרק כד: "וְאֵל אֶצִּילי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יְדוֹ וְיִחַזוּ אֶת הָאֱלֹהִים וְיִאֶכְלוּ וְיִשְׁתּוּ", אבל זה כבר עניין אחר.

⁵ כיון דאיתנין להכי ונגררו למחלוקת רש"י ורמב"ן בנושא מיקום הציווי על המשכן ביחס לחטא העגל; האם פרשות תרומה ותצוה במקומן הן עומדות, לפני חטא העגל או שמא לאחריו, נביא מקורות למי שירצה להעמיק בנושא (נוסף לאלה שכבר הבאנו לעיל). ראה עיקר המחלוקת בתחילת פרשת ויקהל, בפירושי רש"י ורמב"ן לשמות לה א. וכן רש"י שמות לא יח, שמות ל טז. ובמדרשי חז"ל, כל המקומות בהם נאמר הביטוי: "יבוא זהב המשכן ויכפר על זהב העגל" (ספרי דברים פסקא א, שמות רבה נא ועוד). וכבר דנו בנושא זה בדברינו [אימת נאמרה למשה פרשה זו](#) בפרשת תרומה. ואם נשוב לרמב"ן בו עיקר עיסוקנו, הנה דווקא בפירושו לפסוק יד בפרק כט בפרשתנו נראה כאילו חזר בו כשהוא אומר: "והיה פר חטאת זה (של שבעת ימי המילואים) לכפר על מעשה העגל" ואכן, נושאי כלי רמב"ן התקשו מאד בפירושו זה.

וזה הדבר אשר תעשה להם ... התחיל מלמדו היאך יהו מטהרין ואוכלין בקדשים, היאך יהו טובלין ואוכלין בתרומה. היאך יהו מתקדשין ואוכלין בטהרות. סדר לו קדושות טהרות.⁶

שמות רבה פרשה לח

סימן א: "וזה הדבר אשר תעשה להם". זהו שכתוב: "לעולם ה' דברך נצב בשמים" (תהלים קיט פט) - אמר דוד: כשם שאתה אמת, שנאמר: "וה' אלהים אמת" (ירמיה י), כך דברך אמת, שנאמר: "לעולם ה' דברך נצב בשמים" - אל תאמר "בשמים" אלא "כשמים". כשם שמתחילה גזר ונעשו שמים, אף דבר שדברת לקדש את אהרן ואת בניו קיים לעולם, שנאמר: "והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם" (במדבר כה יג). למה כך? "כן יהיה דברי אשר יצא מפיו" (ישעיה נה). לכך נאמר: "וזה הדבר אשר תעשה להם".⁷

סימן ב: דבר אחר: "וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם". זהו שכתוב: "הלא אֲתָהּ מְקַדֵּם ה' אֱלֹהֵי קְדָשֵׁי לֹא נְמוּת ה' לְמִשְׁפַּט שְׁמֵתוֹ וְצוּר לְהוֹכִיחַ יְסֻדְתּוֹ" (חבקוק א יב) - עד שלא עמד אדם הראשון ואכל את האילן, כך הייתי אומר: שלא יאכל מן האילן ולא ימות, שנאמר: "הלא אתה מקדם ה' אלהי קדושי ולא נמות". אלא מפני שביטל צוויך, הבאת עליו מיתה להכות את הבריות, שנאמר: "ה' למשפט שמתו וצור להוכיח יסדתו". אתה גוזר ואומר: "קדושים תהיו לאלהיכם" (ויקרא כא ו), וכן: "וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם". ריבון העולם, אתה מבקש שנהא קדושים, הסר ממנו המות, שנאמר: "הלא אתה מקדם ה' אלהי קדושי ולא נמות". אמר להם: אי אפשר, "ה' למשפט שמתו".⁸

סימן ג: "לקח פר אחד בן בקר" (כט א). זהו שכתוב: "גדולים מעשי ה' דרושים לכל חפציהם, הוד והדר פועלו וצדקתו עומדת לעד" (תהלים קיא ב-ג). כשהוא רוצה הוא קוראה לשון נקבה, שנאמר: "ויקחו אליך פרה אדומה תמימה" (במדבר יט ב); וכשהוא רוצה הוא קוראו לשון זכר, שנאמר: "לקח פר בן בקר לכפר עליהם על מה שעתיד שנאמר: "ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת" (ויקרא ט ב). לכך נאמר: "גדולים מעשי ה' דרושים לכל חפציהם". דבר אחר: שעשה הקב"ה כבוד לאהרן שהלבישו כמלאכי השרת, שנאמר: "ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא" (מלאכי ב ז). א"ר יהודה: מכאן אמרו כל כהן שהוא אוכל בתרומה ואינו בן תורה אינו כהן לעתיד לבוא, אלא נמאס מג' דברים שנאמר: "כי אתה הדעת מאסת ואמאסאך מכהן

⁶ פרק כח בפרשתנו פותח במילים: "ואתה הקרב אליך את אהרון אחיך ואת בניו וכו'" ופרק כט בו אנו עוסקים: "וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם". ראה דברינו [אל תקרב הלום – הקרב אליך את אהרון](#), בו הארכנו לדון בנושא שמשא לא זכה לכהונה. והדברים מתחילים עוד במעמד הסנה. אבל זכה משה לחנוך את הכהנים ולקדש אותם, לקרב אותם לכהונתם. ראה ויקרא רבה יא ו: "כל שבעת ימי המילואים היה משה משמש בכהונה גדולה" (וכן הוא בשמות רבה לא א ורבים אחרים). וביום השמיני התחילו אהרון ובניו לכהן בעצמם. ראה רמב"ן בו פתחנו: "כי עתה ביום השמיני הם עצמם יקריבו הקרבנות". ולגבי משה נחלקו במדרשים ה"ל אם המשיך לכהן לצד אהרון כל ארבעים השנים, אם לאו.

⁷ ראה מוטיב זה בצורה חדה עוד יותר במדרש אגדה (בובר) שמות פרק כט: "וזה הדבר אשר תעשה להם. זה שאמר הכתוב: לעולם ה' דברך נצב בשמים (תהלים קיט פט). וכי בשמים בלבד דבריו של הקב"ה נצב ולא בארץ? ומהו דברך נצב בשמים? אלא כשאומר דבר אינו חוזר בו, ואינו מתנחם אלא על הרעה, אבל על הטובה אינו מתנחם. וכן אמר לאהרן שיתן לו לכהונה, וקיים את דבריו, שנאמר: והיתה לו ולזרעו אחריו וגו' (במדבר כה יג), ולא חזרת בך וקיימת את דבריך. וגם כשאמר למשה וזה הדבר אשר תעשה להם, איזה דבר, שאמר לו והיתה לו ולזרעו אחריו". ובמדרש תנחומא בפרשתנו סימן יב: "למשפטיך עמדו היום המה יאבדו ואתה תעמוד. אתה הוא קיומו של עולם ... ואתה תעמוד בדבריך באיזה דבר שדברת לאהרן שתהא לכהונה מתבוססת בידו". כך גם מדרשים רבים אחרים בפרשתנו דורשים על הכהונה שהתבססה או התבררה ביד אהרון. ואנו שואלים: מה היא אותה הבטחה לאהרון שאין הקב"ה יכול לחזור בו ממנה וחייב לעמוד בדבורו? מתי ואיפה הובטחה לכהונה לאהרון? ראה איך המדרש נאלץ להישען על הפסוק מפרשת פנחס: "והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם". אלא ששם זה כבר דור שלישי ובעקבות מעשה שעשה פנחס שהרג את זמרי! מה המעשה שעשה אהרון? שהיה עם בני ישראל בשיעבוד מצרים בעוד משה ברח למדין? באופן הפוך משום שעשה את העגל? כך או כך, יש אולי סיוע קל לשיטת רמב"ן ממדרשים אלה. הייתה הבטחה של הכהונה לאהרון בפרשתנו, טרם חטא העגל. והקב"ה שומר לו הבטחה זו גם לאחר החטא.

⁸ יש אולי נטייה אנושית לראות את הקדושה כמפלט מהמוות או את המוות כמונע מלהגיע לקדושה. אדם קדוש שמתנזר מהחיים הארציים יכול לסבור בטעות שהוא גם פרש מסופם של החיים – הוא המוות. אבל לא כך הוא הדבר בתורה. המוות הוא עובדת יסוד ובהתחשב בו יש לשאוף לקדושה. זאת ועוד, החטא והעובדה שהאדם ימות יום אחד ואיננו בן אלמוות, איננה פוטרת את האדם מהדרישה לקדושה. קדושה בתוך העולם הזמני. בחילול הקדושה, בחטא נוסף שיעשה, טמון עונש מות מייד ויא השלמת ההזדמנות לחיים גם אם זמניים וארעיים של קדושה. לא יחללו את המקדש פן ימותו. יש כאן אנלוגיה משלימה וגם מהופכת בין אדם הראשון ואהרון הכהן. בכך אנחנו שוב נזקקים לשיטת רש"י והמדרש שהכהונה נתנה לאהרון דווקא אחרי חטא העגל, בדומה לחטא אדם הראשון. ראה מדרש תנחומא בפרשתנו סימן י: "והיה אהרן מתירא שמא יש בלבו של הקב"ה עליו כלום. לפיכך אמר הקב"ה למשה וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי לרומם ולגדל לאהרן ולבניו בכהונה גדולה ... אילים שנים כנגד שני בניו שעתידין למות. שכל בניו ראויין למות שנאמר (דברים ט) ובאהרן התאנף ה' מאוד להשמידו ... כיון שנתפלל משה עליו דכתיב ואתפלל גם בעד אהרן מתו שנים ונשתירו שנים". ואהרון ושני בניו שנותרו הוזהרו, לאחר מות אחיהם בפרשת שמיני, באזהרות חמורות שעונשן מיתה על שמירת המקדש (ויקרא פרק י).

ל"י" (הושע ד ו), שכן ג' אלפין יש בו,⁹ שנמאס מן הכהונה ומן המקדש ומן הלוייה. אבל אם היה בן תורה, הוא כמלאך שנאמר: "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא" (מלאכי ב. 10) ואם לאו, ראה מה כתיב: "ארץ עִפְתָּה כמו אופל" (איוב י כב) – זו גיהינום שהרשעים פורחים כעוף. דבר אחר: "עִפְתָּה" – שהרשעים עיפיים בה. ומי ירד לשם? א"ר חמא: מי שאינו רגיל לעשות תלמודו סדרים סדרים ובוטט, שנאמר: "צלמות ולא סדרים" (איוב שם).¹¹ "ותורה יבקשו מפיהו" – אם יגע בה, אלו לא דיו,¹² אלא שהוא נעשה תלמידו של הקב"ה, שנאמר: "וכל בניך למודי ה'" (ישעיה נד יג), וכן: "ולא יכנף עוד מוריד והיו עיניך רואות את מורידך" (שם).¹³

סימן ד: דבר אחר: "וזה הדבר אשר תעשה להם". זהו שכתוב: "קחו עמכם דברים" (הושע יד ג). זהו שאמר הכתוב: "ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה'" (תהלים כו ו-ז). יכול [אף] להקריב פרים ואילים? תלמוד לומר: "לשמיע בקול תודה". לפי שישאל אומרים: ריבון העולם, הנשיאים חוטאים ומביאים קרבן ומתכפר להם, המשיח¹⁵ חוטא ומביא קרבן ומתכפר לו. אנו אין לנו קרבן! אמר להם: "ואם כל עדת ישראל ישגו וגוי"¹⁶. אמרו לו: עניינים אנו ואין לנו להביא קרבנות. אמר להם: דברים אני מבקש, שנאמר: "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'", ואני מוחל על כל עונותיכם. ואין דברים, אלא דברי תורה, שנאמר: "אלה הדברים אשר דבר משה" (דברים א א). אמרו לו: אין אנו יודעים.¹⁷ אמר להם: בכו והתפללו לפני ואני מקבל. אבותיכם כשנשתעבדו במצרים, לא בתפילה פדיתי אותם? שנאמר: "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שוועתם אל האלהים" (שמות ב כג). בימי יהושע, לא בתפילה עשיתי להם נסים? שנאמר: "ויקרא יהושע שמלותיו" (יהושע ז ו). ומה אמרתי לו? "נטה בכידון אשר בידך אל העי כי בידך אתננה". בימי השופטים, לא בבכיה שמעתי צעקתם? שנאמר: "ויהי כי זעקו בני ישראל אל ה'" (שופטים ו ז). בימי שמואל לא בתפילה שמעתי להם? שנאמר: "ויזעק שמואל אל ה' בעד ישראל ויענהו ה'" (שמואל א ז ט). וכן אנשי ירושלים, אע"פ שהכעיסונו, לא בשביל שבכו לפני רחמתי עליהם? שנאמר: "כה אמר ה' רנו ליעקב שמחה ... בבכי יבואו ובתחנונים אובילים" (ירמיה לא ו-ח). הוי: איני מבקש מכם לא זבחים ולא קרבנות אלא דברים, שנאמר: "קחו

⁹ קרי "ואמאסך", אבל כתיב "ואמאסך" עם שלושה אל"ף. אל"ף שהיא אלף או אלוף מורה על חשיבות וראשון לכל דבר. ראה פירוש רד"ק, שכנראה לא ראה את המדרש: "ואמאסך - כתיב באל"ף יתירה בין הסמ"ך וכ"ף הנמצא, ולא ידענו ענינה למה נכתבה שם".

¹⁰ ראה דברינו [כי שפתי כהן ישמרו](#) דעת בפרשה זו.

¹¹ לימוד הסדרים הוא לימוד לפי נושאים, בזמנים בהם כבר הלכה המשנה והתגבשה לסדרים כפי שמוכר לנו היום או אולי בסדר קדום יותר, אבל לא לפי המקרא ולא כמדרשי ההלכה, אלא כשיטת המשנה (ולצדה התוספתא) שיצרה מבנה חדש. ראה ספרי דברים פסקא שו: "יערוף כמטר לקחי, היה רבי מאיר אומר: לעולם הוי כונס דברי תורה כללים. שאם אתה כונס פרטים מייגיעים אותך ואי אתה יודע מה לעשות. משל לאדם שהלך לקיסרי וצריך מאה זוז או מאתים זוז הוצאה, אם נוטלם פרט מייגיעים אותו ואינו יודע מה לעשות. אבל מצרפם ועושה אותם סלעים ופורט ומוציא בכל מקום שירצה ... כשעירים עלי דשא, כשאדם הולך ללמוד תורה תחילה אינו יודע מה לעשות עד ששונה שני ספרים או שני סדרים ואחר כך נמשכת אחריו כרביבים, לכך נאמר כרביבים עלי עשב". ראה גם ויקרא רבה לד ד: "וכי ימוך אחיך. זהו שכתוב: רש ואיש תככים נפגשו, מאיר עיני שניהם ה' (משלי כט יג). עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה' (שם כב ב). רש זהו רש בתורה. ואיש תככים זה ששונה סדר או שני סדרים. עמד רש עם איש תככים וא"ל: השניני פרק אחד – והשנהו; מאיר עיני שניהם ה'. קנו העוה"ז והעוה"ב. עשיר ורש נפגשו - עשיר בתורה רש בתורה. אמר אותו רש לאותו עשיר: השניני פרק אחד, ולא השנהו. אמר לו: מה אני צריך לישב ולהשנותך במשקין או במאימתי קורין? לך ושנה עם שכמותך! עושה כולם ה' - מי שעשה לזה חכם יכול לעשותו טיפש, ומי שעשה לזה טיפש יכול לעשותו חכם".

¹² לא רק התורה שרכש היא שלו.

¹³ לשבט הכהנים יש תפקיד מיוחד. הם אחד משלושה עשר דברים שהם קניינו של הקב"ה: "י"ג דברים כתובין לשמו של הקב"ה, אלו הן: הכסף והזהב הכהנים והלויים וישראל והבכורות והמזבח ותרומה ושמן המשחה ואהל מועד ומלכות בית דוד והקרבת וארץ ישראל והזקנים ... הכהנים דכתיב (שמות כט) וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם" (במדבר רבה טו יז). כהן דומה למלאך השרת. אבל ... רק אם בן תורה הוא. ואם אינו בן תורה: הוא נמאס. אנחנו מתחילים לראות את המגמה שמתבססת על נביאים אחרונים של בית שני ומדרשי חז"ל המעמידים את תלמידי החכמים שתורתם ייחוסם, כנגד מעמד הכהונה שכל ייחוסם הוא ייחוסם. או לפחות, דורשים מהכהנים לא רק ייחוס אבות, אלא גם ידיעת התורה (וההלכות המיוחדות להם). וכבר אמרו: "ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ" (מסכת הוריות דף יג עמוד א), "מה כהן נוטל בראש, אף תלמיד חכם נוטל בראש" (מסכת נדרים דף סב עמוד א) ועוד.

¹⁴ יש נוסחאות שמקורן "אף" זה ויש שהותירוהו על כנו. אלה שהותירוהו, העצימו את דברי המדרש המדבר על תפילה במקום קרבן. כהן המשיח, ראה ויקרא ד ג: "אם הכהן המשיח יחטא". הכונה בשורות אלה היא שהם, האנשים החשובים יש בידם אמצעים להביא קרבן. אנו העניינים שאין ידינו משגת, היאך יכופר לנו?

¹⁶ לא ברור מה פשר תשובה זו. אולי כפרת הכלל? שכל העדה מביאה ביחד? כך או כך, הדיאלוג נמשך.

¹⁷ גם דברי תורה איננו יודעים. האם זו ביקורת על העשירים (תלמידי החכמים) שאינם דואגים להשכלת ההמון במקרא לפחות?

עמכם דברים ושובו אל ה' ". לכך אמר דוד: "ארחץ בנקיון כפיי" (תהלים כו) 18 - איני אומר להקריב לך אלא "לשמיע בקול תודה", שאני מודה לך על דברי תורה. 19

שבת שלום
מחלקי המים

¹⁸ אגב אורחא, יש להעיר על ביטוי זה לרחוץ בנקיון כפיו, שקנה לו שביתה בשפת ימינו. אין ספק שהפיסוק הנכון הוא: לרחוץ בנקיון (שהוא סוג של חומר מנקה), את כפיו. ולא לרחוץ בנקיון-כפיו. ניקיון כפיים הוא התוצאה ולא חלק מהפעולה. אבל אפשר שכוחה של השפה המתחדשת גם כאן ואין לפסול את השימוש המוטעה של ימינו. הוא רוחץ, מציג קבל עם, את ניקיון כפיו, את כפיו שלכאורה נקיות ובאמת הן מלוכלכות. והבלשנים והמחדשים יחליטו.

¹⁹ פתח המדרש בכבוד הגדול שניתן לכהונה שהתבססה (או נתבררה) בידיהם של משפחה מיוחדת משבט הלוי, שהיא אחד מקנייניו של הקב"ה. המשכנו בקדושתם המיוחדת שיש בה גם סכנה של מיתה, אבל אם הכהן בן תורה הוא הריהו כמלאך ה' צבאות. וכעת אנו מסיימים במחשבה על כל עניין הקרבנות ובמוטיב התפילה. ביני לביני עברנו לנקודת מבט חדשה. לא של הכהונה, גם לא של משה או של הקב"ה. אלא של מי שבשבילו באמת כל העניין הזה נבנה ומוקם - בשביל העם שמקום זה הוא לו כפרה ותפילה. ואם אין ידו משגת? ואם הוא מ"הדורות הללו" שלאחר החורבן, אנשים קשיי יום שאוכלים את עשב השדה ("שאדם משליף משדהו ואוכל", בראשית רבה כ י), אנשים "שאף על פי שהם מצרים אין התורה זזה מהם" (שמות רבה לא ב), אנשים שבכל רגע נטויים למיתה (ויקרא רבה ל ג), אנשים "שאינן להם לא מלך ולא נביא לא כהן ולא אורים ותומים ואין להם אלא תפילה זו בלבד" (שם). מה נעשה להם? "זה הדבר אשר תעשה להם" - "קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ". ועם נברא יהלל יה.